

Theorising the Criminal Law's Person: Perspectives on the Human Individual, Problems of Assumed Properties, and Normative Solutions

1. Johdanto

Rikosoikeudessa ihmisyksilö nähdään autonomisena ja rationaalisena toimijana: subjektina, joka voi olla vastuussa teoistaan ja jota voidaan rangaista näistä teoista.¹

Yhteiskunnassa uskomme, että rikoslaki tarjoaa syitä noudattaa sääntöjä, jotka turvaavat yhteiskuntajärjestyksen ja mahdollistavat yhteistyön.² Ihmissinä meidän on ymmärrettävä nämä säännöt, ja meillä on oltava mahdollisuus päättää, seuraammeko lakia vai emme.³ Joskus emme kuitenkaan noudata näitä sääntöjä ja syyllistymme rikokseen. Kun rikokselle ei ole mitään anteeksianto- tai oikeuttamisperustetta, voimme syyttää ja rangaista väärintekijöitä rikoksista.

Vaikka rikos tekona on modernin liberaalin rikosoikeusmallin keskiössä, rikosoikeus edellyttää myös teon tehnyttä subjektia. Rikosoikeuden subjektiivinen puoli tai laajemmin rikoslain yleinen osa (erityisesti vastuuoppi ja rangaistuksen määrääminen) tekee tiettyjä oletuksia ihmisyksilöstä.⁴ Nämä oletukset muodostavat yhdessä sen, mitä kutsun rikosoikeuden henkilöksi (the criminal law's person, CLP). Olen määritellyt rikosoikeuden henkilön perustavanlaatui-

* *Esko Yli-Hemminki*, OTT. Lectio praecursoria Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa 6.9.2025 pidetyssä väitöstilaisuudessa, jossa kirjoittaja puolusti väitöskirjaansa *Theorising the Criminal Law's Person: Perspectives on the Human Individual, Problems of Assumed Properties, and Normative Solutions*. Lektio on käännetty englannista suomeksi DeepL-käännösohjelmalla apuna käyttäen ja se esitetään tässä vähäisin muutoksin ja täydennyksin. Kiitos professori Sakari Melanderille kielenhuollosta.

1. R. A. Duff, *Answering for Crime: Responsibility and Liability in the Criminal Law*. Hart 2007; Michael S Moore, *Placing Blame: A Theory of the Criminal Law*. Oxford University Press 1997; Nicola Lacey, *In Search of Criminal Responsibility: Ideas, Interests, and Institutions*. Oxford University Press 2016; Federica Coppola, *The Emotional Brain and the Guilty Mind: Novel Paradigms of Culpability and Punishment*. Hart 2021 ja Henrique Carvalho, *The Preventive Turn in Criminal Law*. Oxford University Press 2017.
2. Lindsay Farmer, *Making the Modern Criminal Law: Criminalization and Civil Order*. Oxford University Press 2016 ja Vincent Chiao, *Criminal Law in the Age of the Administrative State*. Oxford University Press 2018.
3. Duff 2007 ja R. A. Duff, *The Realm of Criminal Law*. Oxford University Press 2018.
4. Claes Lernestedt – Matt Matravers (eds), *The Criminal Law's Person*. Hart 2022.

seksi oletukseksi ihmisluonnosta, joka on rikosvastuun ja rikosoikeuden käytön taustalla.

Koska rikosoikeuden henkilö on perustavanlaatuisen oletus ja oikeutus rikosoikeuden käytölle, se herättää neljä kysymystä, joita olen tutkinut väitöskirjassani:

1. Miten oletukset rikosoikeuden henkilöstä on konstruoitu rikosoikeuden taustalla?
2. Millaisen henkilön rikosoikeus olettaa?
3. Mitä oikeudellisia ja tieteellisiä ongelmia näistä oletuksista syntyy?
4. Miten oletusta rikosoikeuden henkilöstä tulisi kehittää rikosoikeuden kehittämiseksi oikeudenmukaisemmaksi kuin mitä se nykyään on?

Tutkimuskysymyksiin vastattaessa tulee valita metodi. Väitöskirjassani en tutki rikosoikeutta sinänsä vaan pikemminkin liberaalin yhteiskunnan ihanteellisen rikosoikeuden mallia (the ideal type of criminal law in a liberal society).⁵ Tutkimukseni ei siis ole lainopillinen vaan pikemminkin oikeusteoreettinen. Tutkimuskysymyksiin ei voida vastata pelkästään yhteiskuntahistoriallisilla menetelmillä (social-historical methods),⁶ vaan ne edellyttävät geneologista tutkimusta nykyisyydestä.⁷ Tästä syystä valitsemani menetelmä on filosofinen analyysi ja erityisesti rationaalinen dekonstruktio.⁸ Dekonstruoidessa rikosoikeuden henkilön käsitteen puran sen pienempiin osiin nähdäkseni, mitä oletuksia ja ominaisuuksia se sisältää. Tämä jälkeen määrittelen nämä ominaisuudet selittääkseni rikosoikeuden henkilön oletukset rikosoikeuden ihannetyypissä.

2. Rikosoikeuden poliittiset juuret

Tutkimukseni ensimmäiseen kysymykseen eli kysymykseen siitä, miten oletukset rikosoikeuden henkilöstä on konstruoitu rikosoikeuden taustalla, vastataan muodostamalla poliittinen teoria rikosoikeuden tavoitteista.

5. Max Weber, *The Methodology of the Social Sciences*. Käänt. Edward A Shils – Henry A Finch. Free Press 1949, s. 90–92 ja Raffael N Fasel, *More Equal Than Others: Humans and the Rights of Other Animals*. Oxford University Press 2024, s. 14–15.
6. Metodista ks. esim. Arlie Loughnan, *Manifest Madness: Mental Incapacity in the Criminal Law*. Oxford University Press 2012, s. 10; Markus D Dubber, *Historical Analysis of Law*. *Law and History Review* 16(1) 1998, s. 159–162 ja Nicola Lacey, *Philosophy, History and Criminal Law Theory*. *Buffalo Criminal Law Review* 1(2) 1998, s. 295–328, 311.
7. Esim. Michel Foucault, *Nietzsche, Genealogy, History*, s. 76–100 teoksessa Paul Rabinow (ed.), *The Foucault Reader* (trans. Donald F. Bouchard – Sherry Simon). Pantheon Books 1984.
8. Neil MacCormick, *Reconstruction after Deconstruction: A Response to CLS*. *Oxford Journal of Legal Studies* 10(4) 1990, s. 539–555 ja Duff 2018.

Rikoslaki päätetään poliittisessa päätöksenteossa. Rikoslaki käsittelee yksilöiden ja valtion välisiä suhteita.⁹ Yhteiskunnan ongelmiin vastattaessa rikosoikeus ymmärretään liian usein ensisijaiseksi keinoksi. Esimerkiksi jos tarkastelemme rikosoikeutta instituutiona Yhdysvalloissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Saksassa tai nykyisin jopa Pohjoismaissa, näemme, että rikosoikeutta käytetään useisiin tarkoituksiin, kuten retribuutioon, preventioon, turvallisuuden lisäämiseen, käyttäytymisen selittämiseen ja yksilön oikeuksien suojaamiseen.¹⁰

Jo tavoitteiden moninaisuus ilmentää rikosoikeuden liiallista käyttöä. Koska tavoitteet eroavat toisistaan, myös oletukset ihmisyksilöstä niiden taustalla eroavat toisistaan. Jokainen tavoite (aim) vaatii oman näkökulmansa (perspective) ihmisyksilöstä. Jokainen näkökulma vaatii omat ominaisuutensa (properties), mukaan lukien rikosoikeusteoriassa aikaisemmin kapasiteeteiksi, luonteeksi ja oikeuksiksi kutsutut ominaisuudet.¹¹ Rikosoikeuden henkilö ei siis ole yksi yhtenäinen oletus vaan joukko erilaisia näkökulmia ja ominaisuuksia.

Ja koska rikosoikeuden tavoitteet päätetään poliittisesti, myös näiden tavoitteiden vaatima näkökulma ihmiseen ja ihmiseltä edellytetyihin ominaisuuksiin päätetään poliittisesti. Ne voivat perustua tieteeseen tai yleiseen elämäntietoon, mutta lopulta ne ovat poliittisia oletuksia ihmisyksilöstä. Tämä on ongelman ydin. Olen tutkimuksessani kuvannut, kuinka yksilöt todellisuudessa (individuals of reality, IoR) mallintuvat tieteellisissä representaatioissa (scientific representations, SR). Rikosoikeus ei kuitenkaan ole representaatio kummastakaan. Rikosoikeus ei esitä ihmisyksilöitä sellaisena kuin he ovat todellisuudessa, ei edes tieteellistä representaatiota heistä. Rikosoikeuden henkilö on poliittinen konstruktio ja juuri sellainen konstruktio, jollainen poliittinen tahtotila sen haluaa olevan.

3. Neljä näkökulmaa ihmisyksilöön rikoslain yleisessä osassa

Siirrytään toiseen kysymykseen: millaisen henkilön rikosoikeus olettaa? Kuvailen tätä neljän näkökulman kautta, jotka koskevat ihmisyksilöä rikoslain yleisessä osassa.

Ensimmäinen on vastuullinen subjekti. Tämä on klassinen käsitys vastuun taustalla, ja se juontaa juurensa valistuksesta sekä Immanuel Kantin filosofiasta.

9. Arlie Loughnan, *Self, Others and the State: Relations of Criminal Responsibility*. Cambridge University Press 2019.

10. H. L. A. Hart, *Punishment and Responsibility*. Oxford University Press 2008, s. 1–27.

11. Lacey 2016 ja Victor Tadros, *Criminal Responsibility*. Oxford University Press 2007.

Yksilön on oltava rationaalinen eli kykenevä ymmärtämään rikosoikeuden säännöt ja hänellä on oltava kyky reagoida niihin.¹² Yksilön on myös oltava autonominen. Yksilöllä tulee olla todellinen kyky ja mahdollisuus toimia toisin.¹³ Tämä tarkoittaa, että yksilöllä on oltava mahdollisuus olla tekemättä rikosta. Mutta henkilöllä on oltava myös emotionaalinen kontrolli, kyky säädellä reaktioitaan provokaation tai itsepuolustuksen kaltaisissa tilanteissa.¹⁴ Vastuullinen subjekti nähdään toimijana, toiminnan lähteenä, olipa kysymyksessä yksittäinen rikosteko, laiminlyönti, rikoksen yritys tai rikoksen valmistelu.¹⁵ Ja lopuksi vastuullinen subjekti on yksilö. Se on liberaalin ajatusmaailman oletus, jossa yksilö on keskiössä.¹⁶

Toinen näkökulma on vaarallinen rikoksenteijä. Tässä näkökulmassa painopiste siirtyy perinteisestä kapasiteetteihin perustuvasta vastuusta kohti vaarallisuutta ja luonteeseen perustuvaa vastuuta.¹⁷ Rikosoikeuden preventiivinen käänne on vahvistanut tätä näkökulmaa.¹⁸ Vaarallisia rikoksenteijöitä ei pidetä kansalaisina, joita voidaan ohjata lain avulla, vaan riskeinä, joita on hallittava.¹⁹ Joskus jopa äärimmäisillä toimenpiteillä, kuten preventiivisillä rangaistuksilla. Heitä pidetään epäluotettavina, jopa valtion vihollisina.²⁰

Kolmantena näkökulmana on tieteellinen objekti. Tässä näkökulmassa rikosoikeuden käsitykseen ihmisestä vaikuttavat esimerkiksi psykologia, psykiatria ja kriminologia. Yksilö muuttuu tiedon kohteeksi (an object of knowledge). Yksilöt määritellään fysiologisen ruumiin ja lääketieteen avulla. Tämä näkökulma koskee usein vain niin sanottuja epänormaaleja yksilöitä, kuten mielenterveyden häiriöistä kärsiviä tai rikosoikeudellista vastuukärajaa nuorempia.²¹ Näkökulmassa yksilöitä kohdellaan joskus vähemmän toimijoina ja enemmän kohteina, joilla ei ole täyttä toimijuutta tai tietoisuutta.²²

12. Esim. Duff 2007 ja Moore 1997.

13. Esim. Duff 2007 ja Moore 1997.

14. Dan M Kahan – Martha C Nussbaum, Two Conceptions of Emotion in Criminal Law. *Columbia Law Review* 96(2) 1996, s. 269–374; Coppola 2021 ja Moore 1997.

15. Vincent Chiao, Action and Agency in the Criminal Law. *Legal Theory* 15(1) 2009, s. 1–23.

16. Alan Norrie, *Crime, Reason and History: A Critical Introduction to Criminal Law*. 3rd edition. Cambridge University Press 2014.

17. Lacey 2016 ja Carvalho 2017.

18. Carvalho 2017 ja Sakari Melander, Preventive Turn in Criminal Law. *Peking University Law Journal* 11(1) 2023, s. 11–23.

19. David McCallum, *Personality and Dangerousness Genealogies of Antisocial Personality Disorder*. Cambridge University Press 2009.

20. Günther Jakobs, On the Theory of Enemy Criminal Law, s. 415–424 teoksessa Markus D Dubber (ed.), *Foundational Texts in Modern Criminal Law*. Oxford University Press 2014 ja Duff 2018.

21. Loughnan 2021.

22. Michel Foucault, *The Birth of The Clinic: An Archaeology of Medical Perception* [1963]. Käänt. A. M. Sheridan. Tavistock 1973.

Neljäs ja viimeinen näkökulma on sosiaalinen itse. Tässä rikosoikeus tunnustaa, että emme ole yksilöitä tyhjiössä vaan yhteisöjen jäseniä. Käyttäytymisemme muotoutuu sosiaalisten suhteiden kautta.²³ Olemme valtion kansalaisia, osa moraalista yhteisöä.²⁴ Mutta tämä näkökulma paljastaa myös ongelmallisen oletuksen rikosoikeuden ja rangaistusten tasapuolisesta käytöstä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa sosioekonomiset ja rodulliset²⁵ kysymykset vaikuttavat usein siihen, keitä rangaistaan.²⁶ Rikosoikeus olettaa myös maskuliinisen subjektin, eli se ei ole sukupuolineutraali.²⁷ Ongelmista huolimatta tämän näkökulman ytimessä on ihmisarvon tunnustaminen, jonka mukaan ihmisiä on kunnioitettava myös normatiivisesti autonomisina henkilöinä.²⁸ Ihmisillä on oltava oikeus tehdä valintoja omasta elämästään ja mahdollisuus olla olematta rangaistuksen kohteena.

4. Rikoslain henkilön sisäiset ja ulkoiset ongelmat

Mikä sitten on ongelma? Miksi tutkia rikosoikeuden henkilöä ja sen oletuksia? Väitän, että nämä neljä näkökulmaa ovat sisäisesti ristiriitaisia ja ulkoisesti ongelmallisia. Nykyinen rikosoikeus olettaa, että henkilö on sekä vastuullinen että vaarallinen, sekä luotettava että epäluotettava. Joskus käyttäytymistä selitetään mentaalisen toimijuuden avulla, joskus fyysisen kehon avulla. Sisäisesti rikosoikeuden käsitys ihmisestä on epäjohdonmukainen (inconsistent).

Oikeuden ulkopuolinen tieteellinen tutkimus kyseenalaistaa osan näistä oletuksista. Esimerkiksi neurotiede kyseenalaistaa vapaan tahdon.²⁹ Psykologia sen sijaan kyseenalaistaa sen, olemmeko tietoisia kaikista toimintaamme koskevista

23. Craig Haney, *Criminality in Context: The Psychological Foundations of Criminal Justice Reform*. American Psychological Association 2020 ja Coppola 2021.

24. Duff 2018.

25. Rodun käyttäminen puhuttaessa ihmisistä on ongelmallista. Käsitettä käytetään, koska siihen viitataan esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen syrjinnän kieltoa koskevassa 14 artiklassa.

26. David Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford University Press 2001; Jonathan Simon, *Governing through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. Oxford University Press 2006 ja David Alan Sklansky, *Criminal Justice in Divided America: Police, Punishment, and the Future of Our Democracy*. Harvard University Press 2025.

27. Ngaire Naffine, *Criminal Law and the Man Problem*. Hart 2019.

28. Andrew Ashworth – Jeremy Horder, *Principles of Criminal Law*. 7th edition. Oxford University Press 2013, s. 23–26.

29. Benjamin Libet, *Mind Time: The Temporal Factor in Consciousness*. Harvard University Press 2004. Ks. myös Uri Maoz – Walter Sinnott-Armstrong (eds), *Free Will: Philosophers and Neuroscientists in Conversation*. Oxford University Press 2022.

merkityksellisistä syistä.³⁰ Riskien arviointi on erittäin epävarmaa ja useimmiten väärässä.³¹ Rikosoikeuden henkilö ei ole tieteellinen representaatio ihmisestä vaan poliittinen konstruktio, joka on suunniteltu oikeuttamaan rikosoikeuden tavoitteet. Tämä tarkoittaa, että rikosoikeuden henkilö on se, jonka poliittinen päätöksenteko haluaa tämän olevan. Tämä aiheuttaa rikosoikeuden epäyhdenvertaisen käytön, koska valtio voi päättää, miten se haluaa nähdä yksilön, millaista vastuuta sovelletaan ja minkälaisen rangaistuksen yksilö saa.

5. Normatiivinen teoria rikoslain henkilöstä

Kuinka näihin ongelmiin tulisi vastata? Pyrin vastaamaan tähän viimeisellä tutkimuskysymykselläni: miten oletusta rikosoikeuden henkilöstä tulisi kehittää rikosoikeuden kehittämiseksi oikeudenmukaisemmaksi kuin mitä se nykyään on?

Ehdotan tutkimuksessani normatiivista teoriaa, joka perustuu rationaaliin rekonstruktioon.³² Dekonstruktioilla löydetyistä ominaisuuksista rakennan lähtökohdan paremmalle mallille rikosoikeuden henkilöstä liberaalissa yhteiskunnassa.

Rekonstruktion ohjaava periaate on johdonmukaisuus (consistency). Rikoslaisissa tulisi olla vain yksi näkökulma ihmiseen ja yksi yhdenmukainen joukko oletettuja ominaisuuksia. Rikosoikeus ei voi perustua ristiriitaisiin käsityksiin yksilöstä. Kaikkia ihmisiä on kohdeltava tasapuolisesti. Rikosoikeudessa ei pitäisi olla olemassa ”epänormaaleja yksilöitä” koskevia luokkia, jotka suljetaan autonomian ulkopuolelle. Sen sijaan joillakin on rikosvastuun edellyttämien ominaisuuksien taso, toisilla ei. Rikosoikeuden käyttämisen tulisi olla minimaalista, eli sen tulisi perustua ultima rationon, ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja oikeuteen olla olematta rangaistuksen kohteena.³³

Pohjoismaisen perinteen edustajana katson, että rikosoikeuden ei tulisi perustua ankarien rengastusten luomaan pelotepreventioon (deterrence) tai koston perustuvaan retribuutioon. Sen tulisi tähdätä positiiviseen yleispreventioon eli tavan ja moraalin luomiseen sekä lainmukaisen käyttäytymisen edistämiseen. Rikosoikeuden ja rikosvastuun tulisi antaa syytä kunnioittaa lakia,

30. Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux 2011.

31. Michael Tonry, *Predictions of Dangerousness in Sentencing: Déjà Vu All Over Again*. *Crime and Justice* 48 (2019), s. 439–482.

32. Duff 2018 ja MacCormick 1990.

33. Ashworth – Horder 2013, s. 31–33.

ei pelkästään aiheuttaa kärsimystä. Minkä ominaisuuksien sitten tulisi määritellä rikosoikeuden henkilön?

Ensimmäinen ominaisuus on rationaalisuus, joka tulisi ymmärtää syyherkkyytenä (reason-responsiveness) eli kyynä ymmärtää käsillä olleet syyt ja reagoida niihin.³⁴ Tämä luo myös tarpeen muotoilla lait ja normit tavalla, joka mahdollistaa ihmisten ohjaamisen.

Toinen ominaisuus on normatiivinen autonomia eli oikeus päättää omasta elämästään. Kun henkilö päättää vapaaehtoisesti tehdä rikoksen, valtion on kunnioitettava kyseisen yksilön autonomiaa. Valtio ei kuitenkaan saa poistaa tai tarpeettomasti rajoittaa autonomiaa rikosoikeudellisilla käytännöillä, kuten ankaralla vastuulla tai liiallisella preventiivisten kriminalisointien ja rangaistusten käyttämisellä. Ihmisarvon kunnioittamisen on oltava rikosoikeuden ytimessä. Yhteiskunnan on aina nähtävä ihmiset päämääränä itsessään, ei koskaan pelkästään välineenä.³⁵ Tämä tarkoittaa, että ennaltaehkäisy ei saa mennä liian pitkälle.

Samalla näiden ominaisuuksien on pysyttävä yhteydessä tieteeseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Jos tiede osoittaa, että tietyt oletukset ihmisen käyttäytymisestä ovat vääriä, lakia on mukautettava vastaamaan uutta tietoa. Rikosoikeuden on myös nähtävä yksilöt sosiaalisessa kontekstissaan olentoina, joilla on relaatioita toisiin ihmisiin.

6. Johtopäätökset

Rikosoikeuden ytimessä on ongelma. Rikosoikeuden henkilöstä on tullut väline valtion vallan liialliselle käytölle. Ihmisiä ei kohdella yhdenvertaisesti. Rikosoikeudesta on tullut liian poliittisesti ohjattua, ja sitä käytetään liian moniin tarkoituksiin. Valtio voi määritellä liian laajasti, keitä pidetään rikollisina. Rikosoikeuden tulisi palata oikeaan rooliinsa: tarjota syytä olla tekemättä rikoksia, toimia viimeisenä keinona (ultima ratio) ja kunnioittaa ihmisarvoa.

Jos tässä institutionaalisessa valtion väkivallassa on jotain arvokasta, se on mahdollisuus tunnustaa ihmisen toimijuus ja ihmisarvo. Mutta tämän tunnustamisen tulee koskea yhdenvertaisesti kaikkia ihmisiä. Nykyisin ihmisyksilöitä ei aina kohdella yhdenvertaisesti oikeudellisessa mielessä, vaikka heillä on

34. John Fischer – Mark Ravizza, *Responsibility and Control: A Theory of Moral Responsibility*. Cambridge University Press 2006. Ks. myös Manuel Vargas, *Building Better Beings: A Theory of Moral Responsibility*. Oxford University Press 2013.

35. Immanuel Kant, *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, 4:429 (ed. and trans. Mary Gregor – Jens Timmermann). 2nd ed. Cambridge University Press 2012 (alkuperäinen 1785).

todellisuudessa jaettu ihmisyyys. Heidät luokitellaan poliittisten tavoitteiden määrittelemien näkökulmien perusteella. Tämä tulisi muuttaa. Yhä harvemman ihmisyyksilön tulisi olla täysin vastuullinen rikosoikeudellisena henkilönä, jota voidaan syyttää ja rangaista punitiivisin keinoin. Mutta kaikkia yksilöitä tulisi kohdella yhdenvertaisesti, koska me kaikki ihmiset olemme yhtä arvokkaita.

Kirjoitankin väitöskirjani lopussa Platonia ja Kantia mukaillen: “Let us not be animals to one another, but instead include everyone in the Kingdom of Ends.”³⁶

36. Esko Yli-Hemminki, *Theorising the Criminal Law’s Person: Perspectives on the Human Individual, Problems of Assumed Properties, and Normative Solutions*. Helsingin yliopisto 2025, s. 258.